

Уладзімір Сямёнавіч Караткевіч

У кожнага чалавека ёсць свой заветны куточак на зямлі. Для Уладзіміра Караткевіча ім было Прыдняпроўе, асаблівае ж месца ў жыццёвым і творчым лёсе пісьменніка належыць Рагачоўшчыне. Ён пісаў:

Зямля дзядоў! Любімы мой народзе,
Што моц сваю пазычыў у дубоў.
Дыхтоўна зробленыя на стагоддзі
Нашчадкі бортнікаў і рыбакоў.

Не зверне шлях мой на шляхі чужыя,
Заўсёды дарагімі будуць мне
Зарэчча, горад, хвоі залатыя,
Ашыткі на прароўскім мулкім дне.

Сама Рагачоўшчына – вялікая тэма яго творчасці, а рагачоўцы – яе персанажы, яе героі. Яго проза і паэзія – гэта мастацкая гісторыя роднага беларускага краю. Вачамі пісьменніка вучышся бачыць незвычайную прыгажосць такіх звычайных, знаёмых з дзяцінства мясцін, чалавечых характараў.

Асабліва дарагімі пісьменніку былі творы, напісаныя ў Рагачове ў пік творчасці: “Каласы пад сярпом тваім”, “Ладдзя Роспачы”, “Чазенія”.

У сям’і Караткевіча захавалася паданне пра Томаша Грыневіча. Ён з’яўляўся сваяком з боку маці і яе радні, адзін з кіраўнікоў паўстання 1863-1864гг. на Прыдняпроўі, які быў расстраляны ў Рагачове. Пісьменнік запісаў гэту гісторыю ў пралогу рамана “Леаніды не вернуцца да Зямлі” (вядомы пад назвай “Нельга забыць”). Пазней даследчыкі ў архівах знайшлі матэрыялы, якія сведчылі аб сапраўднасці гэтага падання.

Сям’я пісьменніка.

Маці пісьменніка, Надзея Васільеўна, пасля заканчэння ў 1911г. Марыінскай гімназіі ў Магілёве, некаторы час працавала настаўніцай у вёсцы Збароў. Моцнае ўздзеянне на будучага пісьменніка зрабіў у дзяцінстве яго дзед Грынкевіч Васіль Юльянавіч, бацька маці. Ён даслужыўся да павятовага казначэя, жыў і працаваў у Рагачове. Менавіта ён стаў прататыпам старога Данілы Загорскага-Вежы ў рамане “Каласы пад сярпом тваім”. Як вядома, збіраць матэрыялы для свайго будучага твора пра паўстанне 1863-1864гг. Караткевіч пачаў ў першай палове 50-х гадоў, калі вучыўся ў Кіеўскім універсітэце. Пачатак рамана прыйшоў яму ў галаву 7 жніўня 1959 года каля вёскі Азярышча, дзе ён убачыў на стромкім адхоне высокага правага берага Дняпра грушу. Пісаць па сапраўднаму раман ён пачаў таксама ў Рагачове 27 красавіка 1962 года. У далейшым, у 1962, 1963 і 1965 гг., пісьменнік ствараў кнігу мінавіта ў гэтым горадзе.

Маці пісьменніка, Надзея Васільеўна, некаторы час працавала ў Збароўскай школе каля Рагачова.

Заўсёды гасцяпрыімным і утульным для Караткевіча і яго сяброў быў дом Ігара Васільевіча Грынкевіча. Гэты мураваны дом яшчэ ў 1914 годзе пабудаваў дзед Васіль Юльянавіч. Сюды часта прязджаў пісьменнік працаваць, адпачыць, лавіць рыбу, хадзіць на паляванне, сустракацца з цікавымі людзьмі. У гэтым прасторным доме з высокай столлю яму быў адведзены вялікі пакой, у якім былі створаны спрыяльныя ўмовы для жыцця і працы.

Вялікі аматар рыбнай лоўлі, Караткевіч добра ведаў многія месцы па берагах Дняпра. Яго спадарожнік па шматлікіх рыбалках Юрчанка Пётр Трыфанавіч успамінае: “Ездзілі на рыбалку да Шапчыц. Там ля берага ўстраівалі маёўку (так Пётр Трыфанавіч называе абед ці вячэру ля кастра). Часам Валодзя кідаў рыбальц, садзіўся пад засень кусточкаў і нешта пісаў сабе”. Стары чалавек, ён вядома ж не ведаў, якія старонкі будучых кніг ствараліся ля гэтай вёскі, але гэтыя словы сведчаць пра тое, што і шапчыцкія мясцінкі сталі вытокамі натхнення вялікага пісьменніка.

15 мая 1981г. У. Караткевіч падараваў Ігару Васільевічу свае кнігі “Выбраныя творы ў двух тамах” з такім надпісам: “Дарагому дзядзьку Ігару, майму другому бацьку”. Адзначым, што бацька памёр у 1959 годзе, і такі надпіс шмат аб чым сведчыць.

Горад Рагачоў, вуліца Дняпроўская дом 26.
Рагачоўскія сябры.

Караткевіч пісаў свае творы ў розных мясцінах і многія з іх, асабліва ў 60-я гады, былі створаны на Рагачоўшчыне. Так, яго ранняя паэма “Зямля дзядоў” была пачата ў 1950г. у Рагачове, а закончана ў 1955г. у Лесавічах, на Украіне, дзе Караткевіч, пасля заканчэння універсітэта, настаўнічаў. У ёй згадваюцца “руіны замка каралевы Боны” і “над Дняпром шырокім курганы”, “Збароў, дзе некалі мая матуля вясковаю настаўніцаю была”, капліца “над бабчынай магілаю старой”, палі “напалеонаўскіх спаруд старых”. Якія згніваюць вышэй ад горада, каля Прарова, і дом “пад разгатаю таполей”, дзе “расце на змену самы меншы брат”. Пранікнёна і шчыра гучаць заключныя радкі паэмы:

Зямля дзядоў! Любімы мой народзе,
Што моц сваю пазычыў у дубоў,
Дыхтоўна зробленыя на стагоддзе
Нашчадкі бортнікаў і рыбакоў.

Не заверне шлях мой на шляхі чужыя,
Заўсёды дарагімі будуць мне
Зарэчча, горад, хвоі залатыя,
Ашыткі на прароўскім мулкім дне.

Любімая рака пісьменніка – Дняпро.

Караткевічу заўсёды дарагой была зямля дзядоў. Гасцяваў ён у дзядзькі і летам 1954г., пасля заканчэння Кіеўскага ўніверсітэта, аб чым сведчыць памет да верша “Вагеньчык у яблынным садзе”, у якім паэт прамаўляў:

Тут цягне жыць і кахаць,
Тут добра так, як нідзе,
У старасвецкай хаце,
У дзедзядуўскім родным гняздзе.
Бо з гэтай няяркай зямліцы,
З абрываў рудых, з лугоў,
З садоў у начной расяніцы
Наш карань у свет пайшоў.

У розны час на рагачоўскай зямлі узніклі такія вершы, як “Буслы вучаць дзяцей”, “Я іду лугаваю дарогай”, “О вясна! Тапалі! Свеце мілы...”,

“Жанчыне з бэзам”, “Крокі ў начы”, “Чурлёніс”, “Вуліцы”, “Як сканаю – душа застанеца” і многія іншыя.

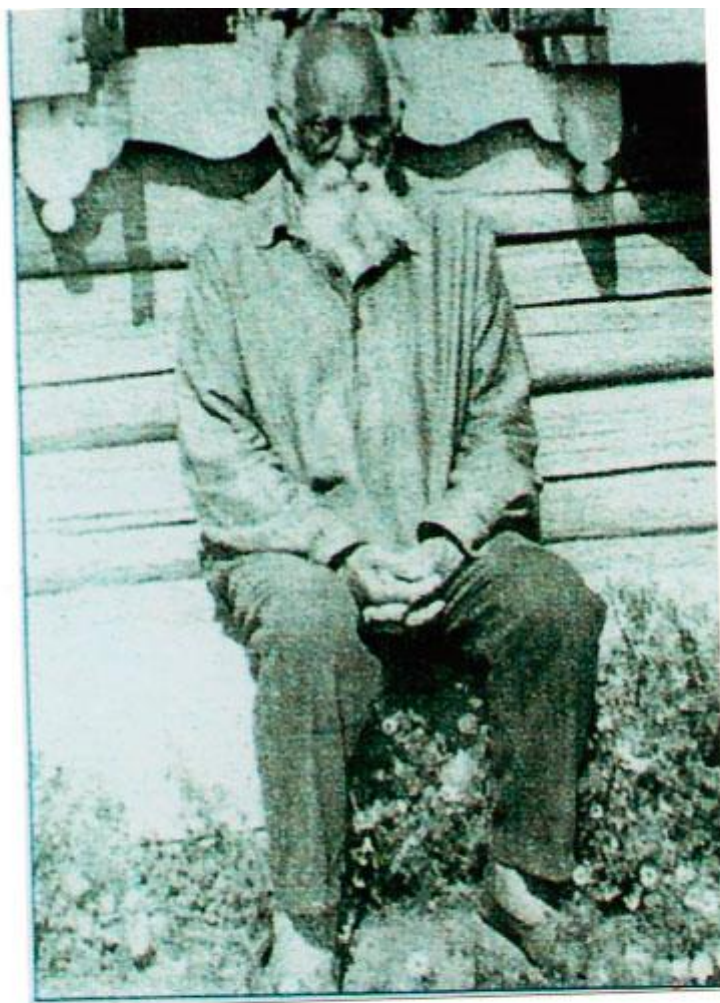
Пісьменнік наведваў дзядзьку і летам 1959г., пасля заканчэння першага курса Вышэйшых літаратурных курсаў у Маскве. У лісце да Янкі Брыля ад 21 жніўня 1959г. ён пісаў:

У госці ў Рагачоў прыязджаў Рыгор Барадулін.

“Амаль месяц быў у Рагачове. Вось і ўвесь адпачынак. Зрабіў другую кнігу вершаў “Вячэрнія ветразі” і заўтра дашлю яе Анатолю Сцяпанавічу, напісаў некалькі новых вершаў і, здаецца, не зусім дрэнных. І яшчэ рыбаць, рыбаць і рыбаць. Люблю Дняпро, як вершы, нават такія, змялелы, абзрыбелы, з дубамі, якія паспяхова пускаюць на дравішкі. Не бачыў Нёмана, але думаю, што Дняпро ля Рагачова не горшы. Ён, мне здаецца, больш першабытны. Гліністыя, пясчанікавыя, сланцавыя адхоны. Крыніцы

выбіваюцца з-пад іх, шастае трава. Так і здаецца, што зараз з’явіцца над ракою табун дзікіх каней. І месяц чырвоны, нізкі. А вышэй ад горада лясы ідуць і вёскі над адхонах такія, што сэрца заходзіцца ад замілавання. Адны Кісцяні чаго варты! І мае ён берагі, мыс. Дубы вымывае, старыя, заражскіх часоў. Я напэўна рыбаком стаў бы, каб не пісаў. Падабралася ў нас кампанія: я ды дзядзька, ды два яго сябры, Мікола ды Пятро. І што мы нарагаталіся, што разыгралі адзін аднаго, што юшкі насёрбаліся! І галоўнае, кожны дзень – гэта тысяча адкрыццяў”.

Дзед, Грынкевіч Васіль Юльянавіч, прататып старога Данілы Загорскага ў рамане “Каласы пад сярпом тваім”.

Караткевіч захапляецца прыдняпроўскай зямлёй і яе людзьмі. Сцвярджае далей, што ён запісаў ужо ў чарнавіку накід кінасцэнарыя “Дзеці вялікай ракі”. Выказвае шкадаванне, што гэтыя людзі год праз дваццаць могуць застацца без рыбы, бо “прыезджае сволач розная і глушыць рыбу. І нікому няма справы”.

Гэты побыт Караткевіча ў Рагачове стаў асновай для зместу дзевятага раздзела яго рамана “Леаніды не вернуцца да зямлі” (“Нельга забыць”), калі галоўны герой Андрэй Грынкевіч наведаў гарадок Сухадол, у якім пазнаецца Рагачоў. Тут згадваецца і вялізны дом, што пабудаваў яшчэ яго дзед, дзе Андрэй “атрымаў вялікі пакой (два акны у сад, два – на вуліцу)”, і вяселая рыбацкая кампанія, якая складывалася з дзядзькі, настаўніка Мікалая Якаўлевіча і Пятра. Андрэй у сваім пакоі “расклаў на сталае рукапісы, - і пайшлі дні ў чаргаванні працы і адпачынку, вершаў і рыбнай лоўлі... ён ніколі яшчэ не пісаў так многа і добра, ніколі так пэўна не адпачываў”.

У рамане адзначаецца, што Андрэй любіў свайго дзядзьку не толькі за тое, што ён быў адмысловым рыбаком і добрым саадаводам, бо выводзіў у Сухадолі нават вінаград, але і за тое, што ў дзядзькі, які шмат перажыў у жыцці, “быў рэдкі гумар, такі сонечна-вясёлы, такі смачна з’едлівы, што каля яго людзі смяяліся да знямогі з раніцы да вечара”. Думаецца, што Ігар Васільевіч паслужыў прататыпам дзядзькі ў рамане. Гэты чалавек быў духоўна блізка Караткевічу, да яго той цягнуўся, ён зрабіў пэўны ўплыў на фарміраванне таленту мастака.

З любоўю і цеплынёй апавядае пісьменнік пра родны край і ў аповесці “Сівая легенда”. Тут паказана не толькі прыгожае і трагічнае каханне патомнага двараніна Рамана Ракутовіча і прыгоннай дзяўчыны Ірыны, але і адлюстравана барацьба беларускага народа на пачатку XVII стагоддзя супраць сацыяльнага і нацыянальнага прыгнёту. Дзеянне твора адбываецца галоўным чынам у кісцянёўскім замку, згадваюцца таксама Быхаў, замкі ў Збарове і Рагачове, адзначаецца, што мяцеж “узгарэўся ў наваколлі Зверына”, у канцы дзеянне твора пераносіцца ў Магілёў.

У ліпені-жніўні 1964г. была напісана ў Рагачове і навелла “Ладдзя распачы”, дзе расказвалася пра сярэдневяковага жыхара Рагачова Гервасія Выліваху. Сам пісьменнік лічыў, што гэты твор з’яўляецца удалай спробай “даць абгульненны характар беларуса, якому і чорт не брат, якога і смерць не палохае, які больш за ўсё любіць Радзіму, жыццё і весялосць і ні пры якіх абставінах не ўступіць у барацьбе за іх”. Не пахіснула героя ў яго ерасі і не пакарала яго падчас сустрэчы з ім і каралева Бона Сфорца дэ Арагон, якая наведала свой замак у Рагачове. Ён гуляе ў шахматы нават з самой смерцю.

Горад Рагачоў. Замкавая гара. Письменнік апісваў сярэднявяковы Рагачоў і яго жыхароў у навеле “Ладдзя Роспачы”. А галоўны герой Гервасім Выліваха паказваў каралеве Боне месячную ноч на Дняпры ля Замкавай Гары...

У вобразе Гервасія Вылівахі ўвасобіўся жывы народны дух, непакорны, насмешлівы, невынішчальны і стойкі ў любых нягодах. Прататыпамі гэтага героя маглі стаць і дзядзька Ігар Васільевіч, і яго сябры-рыбаловы, і рагачовец Зміцер Дорахаў, якога ў лісце да Янкі Брыля ад 26.07.1964г. ён ахарактызаваў як “enfant perdu (згубленне жыцця) усяго Рагачова, як смешачкамі начальству і мешчаноце жыць на дне”, і рагачовец-асілак (ён згадваецца ў нарысе “Зямля пад белымі крыламі”), які “калісьці ў Рагачове, на спрэчку, пазносіў у адно месца дзесяць дванаццаціпудоўных якараў з баржаў і пераблытаў іх лапамі так, што пасля куча людзей з гэтых лайбаў ледзь разблыталі, каб кожнаму забраць свой”. Такіх людзей нараджала беларуская зямля і письменнік паказваў іх у сваіх творах.

Дом “пад разгатаю таполей” па вуліцы Чкалава, дзе адпачываў і працаваў пісьменнік.

Добрая атмосфера дзедзінскай хаты ў Рагачове спрыяла і таму, што якраз тут зімой і вясной 1966г. Караткевіч канчаў свой раман “Хрыстос прыязмліўся ў Гародні”. Галоўны герой гэтага твора Юрась Братчык з’яўляецца духоўным братам не толькі Гервасію Выліваху, але і такім сусветна вядомым вобразам, як Пантагруэль, Ціль Уленшпігель, Кала Бруньён.

11 лістапада 1966г. у Рагачове была закончана аповесць “Чэзенія”, адзін з лепшых твораў пісьменніка.

Вызначаючы асаблівасці розных беларускіх мясцін, пісьменнік знаходзіць дакладныя і непаўторныя фарбы і для Рагачова, “дзе зелень і гарадзішчы, і галаваломныя ўрвішчы над Дняпром, і вісяць над іх кронамі ўніз скручаныя сосны, і дрэмле шыпшына на курганах, і ззяюць тэрыконы ракушак”. Такой убачыў, такой паказаў і такой, выкарыстоўваючы яго любімае слова, “прыўкраснай” паўстала яна ў яго творах.

За гэтым сталом працаваў У.С.Караткевіч. Пакой апісваецца ў 9-м раздзеле рамана “Леаніды не вернуцца да Зямлі”. За гэтым сталом пісалася шмат вершаў, некаторыя раздзелы рамана “Каласы пад сярпом тваім”, “Ладдзя Распачы”, “Хрыстос прыязмліўся ў Гародні”, “Сівая легенда”, “Чазенія”.

Свой водпуск разам з Караткевічам правёў у Рагачове летам 1963г. перакладчык В. Сёмуха. У жніўні 1964г. гасцяваў у нашым горадзе балгарскі літаратуразнаўца Г. Вылчаў, што знайшло мастацкае адлюстраванне ў паэме Караткевіча “Віно дажджоў”, напісаннай неўзабаве ў Рагачове.

Дзякуючы Караткевічу зафіксавалі красу рагачоўскай зямлі і кінематаграфісты. Так, кінарэжысёр А. Ястрабаў, па сцэнарыю пісьменніка, паставіў дакументальны фільм “Апавяданне пра юнацтва” (1960г.) і “Будзь счастлівай, рака” (1967г.). Пісьменнік радаваўся, што гэты рэжысёр разумеў яго, а Кісцяні, напрыклад, зняў так, што ён, бываючы там, не ведаў, што яны такія прыгожыя. Разам са здымачнай групай “Беларусьфільма”, У. Караткевіч наведаў у пачатку верасня 1966г. Рагачоў, Гарадзішча і Жылічы, дзе таксама здымаліся кадры для дакументальнага фільма “Памяць каменя” (рэжысёр Ю. Цвяткоў).

Караткевіч натхнённа і мужна апяваў свой родны край, сваю Белую Русь. Нібы прадчуваючы смерць, у апошнія месяцы жыцця, ён наведаў дарагія яму мясціны, і ў чэрвені 1984 г. на некалькі дзён заяджаў у Рагачоў, каб далучыцца да сваіх вытокаў, каб пабачыць родную зямлю. Нам, нашчадкам,

неабходна ганарыцца роднымі мясцінамі і добра памятаваць завет Уладзіміра Караткевіча: зберагаць прыгажосць роднай рагачоўскай зямлі!

Падрыхавала матэрыял навуковы супрацоўнік Музея Народнай Славы Цесленка Крысціна Аляксандраўна.

Матэрыял узяты з фондаў Рагачоўскага музея Народнай Славы.

Горад Рагачоў. Радня пісьменніка.